

Magdalena Lang-Trela (Muzeum Historii Kielc)

Kazimierz Feliks Korzeniowski (1898-1948). Wątki biograficzne w spuściźnie rodzinnej znajdujące się w zbiorach Muzeum Historii Kielc

Streszczenie: Życiorys majora Kazimierza Feliksa Korzeniowskiego, od działalności w Polskiej Organizacji Wojskowej i udziału w wojnie polsko-bolszewickiej, poprzez służbę w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej, kampanię wrześniową, walki pod Tobrukiem i Monte Cassino, aż po emigrację do Wielkiej Brytanii, odzwierciedla losy wielu żołnierzy 2 Korpusu Polskiego. Równoległe historia jego siostry, Cecylii Taper-Korzeniowskiej, ukazuje udział kobiet w walce o niepodległość. Przekazane do Muzeum Historii Kielc pamiątki rodzinne pozwalają częściowo odtworzyć te biografie.

Słowa kluczowe: Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia, 2 Korpus Polski, Monte Cassino, Tobruk, emigracja

Wstęp

Od momentu powołania Muzeum Historii Kielc jednym z jego głównych zadań było dokumentowanie historii miasta i losów jego mieszkańców. W 2024 r. instytucja wzbogaciła się o zbiór pamiątek przekazanych przez rodzinę Serwachów – potomków majora Kazimierza Korzeniowskiego, prawnuka pisarza Józefa Korzeniowskiego¹. W darze znalazły się fotografie, korespondencja, dokumenty urzędowe i osobiste, szkice, a także materiały związane z wojennymi i emigracyjnymi losami tej postaci. Kolekcja ta pozwala nie tylko odtworzyć biografię jednostki, lecz także zrozumieć szerszy kontekst – dzieje polskich rodzin, oficerów i emigrantów w XX w.

1 Józef Korzeniowski (1797–1863) – prozaik, dramatopisarz, poeta, pedagog, profesor literatury na Uniwersytecie Kijowskim i rektor gimnazjum w Krzemieńcu. Autor powieści obyczajowych i utworów scenicznych, zaliczany do czołowych twórców polskiego romantyzmu prozatorskiego. *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, red. E. Rostworowski, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968–1969, s. 73–77.

Z rodzinnego archiwum do zbiorów Muzeum

W latach 2024–2025 państwo Serwachowie przekazali do Muzeum pamiątki rodzinne dotyczące Kazimierza Korzeniowskiego oraz jego najbliższych – siostry, żony i syna. Do zbiorów wpisano łącznie 37 pozycji inwentarzowych obejmujących 80 obiektów, z czego 19 trafiło do księgi inwentarzowej *Historia*, 2 do księgi *Sztuka*, a 59 do księgi pomocniczej.

Znaczną część przekazanej spuścizny stanowią pamiątki związane z karierą wojskową i życiem rodzinnym Kazimierza Korzeniowskiego. Wśród nich znajdują się fotografie z okresu działalności w Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) oraz ze służby w Kielcach. Do szczególnie interesujących dokumentów należą m.in. życzenia imieninowe od podpułkownika Bolesława Ostrowskiego, dowódcy 4 Pułku Piechoty Legionów, karta z dziennika zajęć żołnierzy z 13–19 stycznia 1936 r. oraz czapka garnizonowa wz. 35. Na uwagę zasługuje również zespół pięciu karykatur oficerów i podoficerów 4 pp Leg., wykonanych piórkiem i tuszem przez samego Korzeniowskiego.

Część zbioru obejmuje dokumenty o charakterze prywatnym, ukazujące życie osobiste Kazimierza Korzeniowskiego. Są to m.in. 32 listy od rodziców, narzeczonej i siostry, 4 listy skierowane do syna, karty pocztowe oraz swoisty pamiętnik poświęcony synowi Michałowi. Wśród pamiątek znajduje się także laurka wykonana przez Michała dla ojca. Kolekcję uzupełniają drobne przedmioty, takie jak kalendarzyki motylkowe Korzeniowskiego, instrukcja składania modelu ścigacza morskiego czy 30 odcinków potwierdzających wpłaty czesnego, składek harcerskich i komitetu rodzicielskiego.

Całość dopełnia zbiór dokumentów dotyczących majątku i spraw spadkowych po zmarłym Kazimierz Korzeniowskim. Wśród nich znajduje się akt darowizny na rzecz syna, korespondencja z pełnomocnikiem, list ze szpitala, w którym Korzeniowski zmarł, a także akt rozwodu małżonków Korzeniowskich wraz z tłumaczeniem na język angielski oraz dokument z Głównego Rejestru Spadkowego.

Młodość i lata konspiracji (1898–1918)

Kazimierz Feliks Korzeniowski urodził się 30 maja 1898 r. w Warszawie jako najstarszy syn Michała Korzeniowskiego i Julii z Stańczykiewiczów. Jego pradziadem był Józef Korzeniowski, pisarz i pedagog. W 1908 r. rozpoczął naukę w gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie². W 1914 r. przyłączył się do ruchu skautowego, a rok później do Polskiej Organizacji Wojskowej, używając pseudonimów „Bandos” i „Nałęcz”. W 1917 r. został instruktorem POW we Włocławku i komendantem obwodu. Jesienią tego roku aresztowali go Niemcy³. Został zwolniony

2 Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie – prywatna szkoła średnia o tradycjach niepodległościowych, działająca od 1906 r. W okresie międzywojennym należała do najbardziej prestiżowych gimnazjów warszawskich. Z. Lewinówna, *Szkoła im. Mikołaja Reja w Warszawie 1906–1939*, Warszawa 1970.

3 Maszynopis życiorysu Kazimierza Korzeniowskiego. Archiwum Rodzinne Michała i Teresy Korzeniowskich (dalej: Archiwum Korzeniowskich).

1. Kazimierz Korzeniowski w POW, lata 1917–1918. Źródło: MHKi/H/2765.

po dwóch miesiącach. Jego siostra Cecylia wspominała, jak ukrywała broń i notatki, aby nie wpadły w ręce okupanta⁴. Wśród przekazanych do zbiorów fotografii⁵ znajduje się poniższe zdjęcie.

Wojna 1920 r.

1918 r. Korzeniowski poświęcił na przygotowanie się do egzaminu maturalnego. Niestety nie udało mu się go zdać. Dopiero w 1923 r. powiodło mu się to, dzięki czemu mógł rozpocząć studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego⁶.

Na początku listopada 1918 r. Kazimierz Korzeniowski wraz z towarzyszami z POW udali się do Lublina. Jak i wielu członków tej organizacji wstąpił do 1 lubelskiego pułku piechoty (późniejszy 23 pp). Został wcielony do pierwszego batalionu pod dowództwem majora Wacława Scaevoli-

Wieczorkiewicza⁷. W walkach o opanowaną przez Ukraińców Rawę Ruską, w dniach 26–27 listopada, Korzeniowski został ciężko ranny w prawe ramię⁸. Seria z karabinu maszynowego dokonała poważnych uszkodzeń tkanek. Lekarzom udało się uniknąć amputacji. Kazimierz spędził dziesięć miesięcy w lubelskich i warszawskich szpitalach. Rekonwalescencję przechodził w Ciechocinku. Poznał tam Hannę Besiekierską, którą później poślubił⁹. Rodzina Serwachów przekazała do Muzeum Historii Kielc korespondencję pomiędzy narzeczonymi, a później małżonkami, szkic Hanny wykonany przez Korzeniowskiego na serwetce¹⁰. Po powrocie do zdrowia wrócił do czynnej służby w 23 pp.

4 Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, brak tytułu, rozdział 19, b.s. Archiwum Korzeniowskich.

5 Muzeum Historii Kielc (dalej: MHKi)/H/2766, MHKi/H/2767, MHKi/H/2768, MHKi/H/2769.

6 Świadectwo maturalne, 30 VI 1923 r., złożone z zakresu szkoły filologicznej przed Komisją egzaminacyjną Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, Indeks Korzeniowskiego, Wydział Prawa, Uniwersytet Warszawski, nr albumu 16088, data immatrykulacji 25 X 1923 r. Archiwum Korzeniowskich.

7 Ministry of Defence (UK), Army Personnel Centre – Disclosures 5 (Polish), Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, *Zeszyt ewidencji służby wojskowej mjr. Kazimierza Korzeniowskiego*, k. 7 (dalej: Korzeniowski_11165-Polish_Redacted).

8 *Zarys historii wojennej 23-go Pułku Piechoty*, oprac. S. Witkowski, Warszawa 1928, s. 3, www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/398536/edition/309805/content (dostęp: 21 IX 2025 r.).

9 Listy Kazimierza Korzeniowskiego i Hanny Biesiekierskiej. Archiwum Korzeniowskich.

10 MHKi/Pom/416.

Życie zawodowe i rodzinne w II Rzeczypospolitej

W 1921 r. został podporucznikiem, a w 1933 r. otrzymał nominację na porucznika¹¹. Rok wcześniej otrzymał przeniesienie do 36 pp. jako dowódca plutonu¹². W 1925 r. poślubił Hannę Besiekierską¹³. W latach 1925–1926 Korzeniowski zajmował stanowisko referenta ogólnomobilizacyjnego w Sztapie Dowództwa Korpusu Nr 1.

W 1927 r. został skierowany do Belgradu jako adiutant attaché wojskowego¹⁴. W tym samym roku na świat przyszło jedyne dziecko małżeństwa Korzeniowskich – syn Marcin.

Z belgradzkiego okresu w zbiorach Muzeum znalazł się bilet wizytowy Kazimierza¹⁵ i dwa negatywy z fotografiami Centralnego Placu w Belgradzie¹⁶. Na uwagę zasługuje rodzaj listu – pamiątnika spisanego w latach 1927–1930 przez Korzeniowskiego, a skierowanego do syna *Pamiętnik Jana Marcina albo lepiej mówiąc Tupcia Korzeniowskiego*. Zapiski są historią poznania się rodziców, porodu i pierwszych lat życia chłopca¹⁷.

Po trzech latach za granicą postanowił wrócić do Polski. W tym celu rozpoczął starania o przeniesienie do służby stałej. Dowództwo wyraziło na to zgodę. Korzeniowski otrzymał przydział do 4 pp Leg. w Kielcach. Przed opuszczeniem służby w Belgradzie został odznaczony Orderem Korony i Orderem Św. Sawy (oba piątej klasy).

W Kielcach awansował do stopnia kapitana. Po kursie w Rembertowie dowodził kompanią karłą. W sezonie 1935/1936 prowadził Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy¹⁸. Zachowała się jedna karta z dziennika zajęć, która została przekazana do Muzeum. Obejmuje ona zajęcia od 13 do 19 stycznia 1936 r. Wypełniona ręcznie

11 Patent Oficerski na stopień porucznika, nr 9187 z dn. 1 X 1933 r. Archiwum Korzeniowskich.

12 Zaświadczenie wystawione przez Szefa Wydziału Nr 5 majora Korniłowicza, do Dowództwa 36 pp w Warszawie, informujące o odkomenderowaniu Korzeniowskiego 19 XI 1921 r. z 23 pp do 36 pp. Archiwum Korzeniowskich.

13 Świadcstwo ślubu, nr aktu 134, Rzymskokatolicka Parafia św. Aleksandra w Warszawie, 24 I 1925 r., odpis 22 III 1951 r.; Druk Dowództwa Okręgu Korpusu nr 1, Warszawa 10 I 1925 r. Archiwum Korzeniowskich.

14 W archiwum Wojskowego Biura Historycznego (dalej: WBH) znajduje się zbiór dotyczący Kazimierza Korzeniowskiego –teczka: *Centralna Kartoteka Agentów Oddziału II Sztabu Głównego*. Dziesięć zachowanych notatek wskazuje, że od 1923 r. Korzeniowski figurował w ewidencji Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (od 1928 r. – Sztabu Głównego). W latach 1927–1930 pełnił służbę w Oddziale II Sztabu Głównego, a w 1934 r. był oficerem informacyjnym 2 Pułku Piechoty Legionów przy dowództwie 2 Dywizji Piechoty. W 1936 r. utrzymywał kontakt z Samodzielnym Referatem Informacyjnym Dowództwa Okręgu Korpusu nr IX (SRI DOK IX).

15 MHKi/Pom/282.

16 MHKi/Pom/285.

17 MHKi/H/2792.

18 J. Osiecki, S. Wyrzycki, *4 Pułk Piechoty Legionów*, Kielce 2007, s. 57.

2. Kazimierz Korzeniowski z synem, Kielce, lata trzydzieste XX w. Źródło: Archiwum Rodzinne Michała i Teresy Korzeniowskich.

3. Patent oficerski Kazimierza Korzeniowskiego, 1923 r. Źródło: Archiwum Rodzinne Michała i Teresy Korzeniowskich.

przez Korzeniowskiego, przedstawia szczegółowy plan zajęć w salach i w terenie. Jedne z zaplanowanych ćwiczeń zostały przypisane porucznikowi Leonowi Pająkowi¹⁹.

W 1932 r. otrzymał Medal Niepodległości²⁰. Rodzina mieszkała przy ul. Prostej 25. Z tamtych czasów rodzina zachowała czapkę garnizonową wz. 35 (rogatywka) którą przekazała do Muzeum²¹.

29 kwietnia 1939 r. małżeństwo Korzeniowskich zostało formalnie rozwiązane. W latach trzydziestych oficerowie Wojska Polskiego – w większości wyznania katolickiego – napotykali poważne trudności w uzyskaniu rozwodów. System prawny był niejednolity, a Kościół katolicki nie dopuszczał rozwiązania małżeństwa sakramentalnego. W tej sytuacji niektóre osoby, także z kręgów inteligencji i wojskowych, korzystały z luk prawnych lub formalnej zmiany wyznania, by uzyskać rozwód w Konsystorzu Ewangelicko-Reformowanym w Wilnie, znanym z bardziej liberalnej praktyki orzeczniczej²². Według wydanego przez Konsystorza wyroku Marcin miał zostać pod opieką ojca. Głównym czynnikiem rozpadu małżeństwa była nowa znajomość Hanny. Według relacji rodziny byli małżonkowie zachowali dobre relacje.

II wojna światowa

Wybuch wojny rozdzielił rodzinę. Wrzesień 1939 r. zastał Hannę i Marcina w Warszawie. Korzeniowska (Hanna po rozwodzie nie wróciła do panińskiego nazwiska) zgłosiła się do służby sanitarnej, Marcin pozostawał pod opieką dziadków. Kazimierz Korzeniowski nie miał szans pożegnać się z najbliższymi przed wyruszeniem na front.

Rodzina w Polsce nie miała pojęcia co się działo z Korzeniowskim. Dopiero w 1940 r. dzięki korespondencji przekazywanej przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż, udało się skontaktować z Kazimierzem i ustalić jego losy. Okazało się, że 18 września przekroczył granicę wraz ze sztabem 2 dywizji piechoty legionów²³. Był jednym z polskich oficerów internowanych w Rumunii. Przebywał w obozie w Rosiori de Vede.

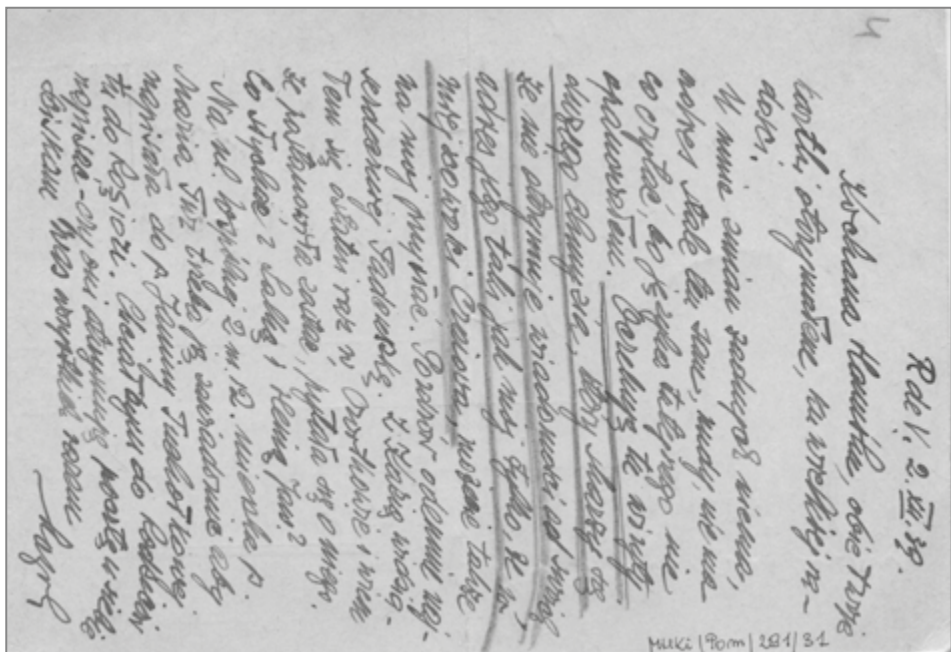
19 MHKi/Pom/287.

20 WBH, Centralna Kartoteka Agentów Oddziału II Szt. Gł., kartoteka AP 1769_89_2488

21 MHKi/Pom/293.

22 K. Krasowski, *Próby unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w II Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 3, s. 467–502; M. Jelinek, *Małżeństwo i rozwód w tradycji Kościoła ewangelicko-reformowanego – cz. 5*, <https://mateuszjelinek.pl/2022/10/05/malzenstwo-i-rozwod-w-tradycji-kosciola-ewangelicko-reformowanego-cz-5/>, (dostęp: 3 XI 2025 r.).

23 Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, k. 2.

4. Jedna z zachowanych kart pocztowych z widocznym adresem z Rosiori de Vede, 9 XII 1939 r.
Źródło: MHKi/Pom/291/31.

5. Karta pocztowa z Belgradu, 15 II 1940 r. Źródło: MHKi/Pom/291/26.

Z końcem 1939 r., Korzeniowski przedostał się do Jugosławii, zapewne wykorzystując przedwojenne znajomości. Karta Przebiegu Służby nie podaje szczegółów ucieczki z obozu, poświadcza jedynie daty krańcowe pobytu²⁴. W tym samym czasie Marcin i Cecylia zaczęli dostawać kartki od Kazimierza Korzeniowskiego²⁵. Niestety korespondencja szybko się urwała.

Korzeniowskiemu, dzięki attaché wojskowemu przy poselstwie RP²⁶, udało się zweryfikować swój stopień wojskowy z polskimi władzami wojskowymi przebywającymi na terytorium Francji. Dzięki temu mógł rozpocząć starania o przydział do tworzonej Brygady Strzelców Karpackich. Droga Kazimierza Korzeniowskiego wiodła przez Stambuł, chwilowy postój na Cyprze²⁷, Egipt.

Na Bliskim Wschodzie wstąpił do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. Brał udział w obronie Tobruku w 1941 r., co miało negatywny wpływ na jego zdrowie. Po śmierci Korzeniowskiego, wśród rzeczy jakie pozostawił, znalazła się walizka z ręcznie wykonaną nalepką, imitującą hotelowe, z napisem „Tobruk, Hotel Grotto”, co świadczy o tym, jak przeżycia z pola walki utkwiły w pamięci²⁸.

W styczniu 1941 r. pełnił funkcję oficera szkoleniowego w 13 Kompanii Szkolnej 3 Brygady Strzelców Karpackich²⁹. Od maja tego samego roku do marca 1942 r. był dowódcą plutonu szkolnego w 13 Brygadzie Strzelców Karpackich, po czym został skierowany do Dywizjonu Artylerii Ciężkiej w trakcie jego formowania. Następnie służył w Ośrodku Wyszukolenia Artylerii w Kirkuku w Iraku, gdzie przygotowywano oddziały artyleryjskie Polskich Sił Zbrojnych na Bliskim Wschodzie³⁰.

Od maja 1943 r. Korzeniowski służył w 7 Pułku Artylerii Ciężkiej, a od kwietnia 1944 roku w 8 Pułku Artylerii Ciężkiej³¹. W tym czasie uczestniczył w kampanii włoskiej, w tym w bitwie o Monte Cassino, a następnie w walkach pod Ankoną i Bolonią. W lipcu 1944 r. objął stanowisko oficera łącznikowego w dywizjonie

24 Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, k. 4.

25 Zbiór kart pocztowych, MHKi/Pom/291.

26 Belgrad od października–listopada 1939 r. pełnił funkcję węzła tranzytowego w ewakuacji żołnierzy Wojska Polskiego do Francji. Generał Juliusz Kleeberg współuczestniczył w koordynacji działań (narada w Belgradzie), natomiast operacyjne zorganizowanie siatki przerzutowej w Jugosławii przypisać należy przede wszystkim ppłk. Tadeuszowi Adamowi Wasilewskiemu, attaché wojskowemu w Belgradzie, przy współudziale płk. Tadeusza Klimeckiego i innych oficerów. M. Rezler, *Drogi do Francji. Ewakuacja żołnierzy polskich z krajów bałkańskich 1939–1940*, Poznań 2008, s. 52–59.

27 W archiwum rodzinnym zachowała się relacja, że na Cyprze przebywał w obozie przeznaczonym dla oficerów niezdolnych do czynnej służby liniowej. Zachował się również list od pułkownika Ostrowskiego, znajomego Kazimierza Korzeniowskiego z czasów kieleckich, w którym poleca on przyjęcie Korzeniowskiego do Brygady Strzelców Karpackich. Rekomendacja ta została uwzględniona. Archiwum Korzeniowskich.

28 Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, brak tytułu, rozdział 21, b.s. Archiwum Korzeniowskich.

29 Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, k. 3–4.

30 Tamże, k. 5–6.

31 Tamże, k. 8–9.

3 Pułku Artylerii Ciężkiej, a z początkiem 1945 r. został przeniesiony do 2 Pułku Artylerii Ciężkiej³². W kolejnych miesiącach służył w Dowództwie Artylerii 2 Korpusu Polskiego, a następnie w Depozycie Artylerii Polskiego Korpusu oraz w bazie głównej 2 Korpusu³³.

Niezrealizowana misja bałkańska

Kapitan Kazimierz Korzeniowski, oficer 3 Dywizji Strzelców Karpackich, należał do grona żołnierzy wytypowanych do specjalnej misji wywiadowczo-łącznościowej na Bałkanach. W listopadzie 1942 r. został zwербowany przez podpułkownika dyplomowanego Waleriana Mercika, szefa Bazy Łączności „Muł” Oddziału Specjalnego Sztabu Naczelnego Wodza w Kairze³⁴. Celem przedsięwzięcia było odbudowanie trasy kurierskiej pomiędzy Sztabem Naczelnego Wodza w Londynie a Komendą Główną Armii Krajowej w okupowanej Polsce. Korzeniowski, który przed wojną pracował w Jugosławii i doskonale znał język serbski oraz miejscowe realia, był idealnym kandydatem do realizacji tego zadania. W porozumieniu z oficerami brytyjskiej tajnej agencji rządowej Special Operations Executive³⁵ miał dołączyć do misji wojskowej przy sztabie generała Dragoljuba „Draży” Mihailowicia³⁶, by zorganizować nową linię łączności przez Rumunię i Serbię.

Pomimo wcześniejszych przygotowań i uzgodnień zakończonych w Kairze na przełomie 1942 r. i 1943 r., kapitan Korzeniowski ostatecznie, 13 stycznia 1943 r., odmówił wylotu do Jugosławii. Jego nazwisko pozostało jednak wśród oficerów Dywizji Karpackiej, którzy uczestniczyli w skomplikowanym systemie misji łączności łączących Polskie Państwo Podziemne z dowództwem na Zachodzie.

Ostatnie lata

Po zakończeniu działań wojennych, w lipcu 1945 r., Korzeniowski został skierowany do Polskiego Składu w Egipcie³⁷, gdzie pełnił służbę do czerwca 1947 r.³⁸ Był to okres reorganizacji i demobilizacji oddziałów 2 Korpusu, które po zakończeniu kampanii włoskiej stacjonowały w rejonie Kanału Sueskiego. 1 czerwca 1947 r. został formalnie zdemobilizowany³⁹.

32 Tamże, k. 10.

33 Tamże, k. 11–12.

34 W. Mercik, *Próby zorganizowania oddziałów polskich na Bałkanach (relacja osobista z wprowadzeniem Grzegorza Mazura)*, „Zeszyty Historyczne” nr 139, s. 99–164, Paryż 2002, file:///Users/maggi/Downloads/2002_139_ZH_Zeszyty_Historyczne_139-2002.pdf (dostęp: 5 X 2025 r.).

35 Special Operations Executive (SOE) – brytyjska rządowa agencja specjalna utworzona w 1940 r. do prowadzenia działań sabotażowych i wspierania ruchów oporu w okupowanej Europie.

36 Dragoljub Mihailović, pseudonim Draža (ur. 26 IV 1893 r. w Ivanjicy, zm. 17 VII 1946 r. w Belgradzie), był serbskim i jugosłowiańskim generałem. Dowodził 2 Armią Jugosłowiańską w 1941 r. i kierował partyzantką wspieraną przez rząd emigracyjny. Po wojnie skazany na śmierć przez komunistów.

37 W 1945 r. Polski Skład w Egipcie (Polish Depot in Egypt) był jedną z głównych jednostek zaplecza Polskich Sił Zbrojnych na Bliskim Wschodzie, podlegającą Dowództwu Polskich Sił Zbrojnych na Środkowym Wschodzie (Polish Forces Headquarters in the Middle East).

38 Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, k. 13–14.

39 Tamże, k. 15.

Po demobilizacji Korzeniowski został przyjęty do Polish Resettlement Corps – Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia⁴⁰, utworzonego przez władze brytyjskie w celu pomocy żołnierzom PSZ w adaptacji do życia cywilnego. Jako oficer w stopniu majora pełnił funkcje administracyjne w jednostkach PRC stacjonujących w Witley i Penley⁴¹. Zgodnie z zapisem ewidencyjnym z 25 czerwca 1947 r., został przydzielony do 2 Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia, a następnie – do Dowództwa PRC. W kwietniu 1948 r. przeniesiono go do 45 Oddziału Zapasowego (45 O.H.U. – 45 Overseas Holding Unit), jednostki administracyjnej zajmującej się ewidencją i demobilizacją oficerów.

25 czerwca 1948 r. Kazimierz Korzeniowski pojawił się w londyńskiej kancelarii prawnej John Newton & CO. Złożył tam akt darowizny na rzecz syna. Chodziło o część działki oraz willę Gniazdo – Rabczyn w powiecie warszawskim kupioną przez niego 18 sierpnia 1936 r.⁴² W zbiorze muzealnym znajduje się wyżej wspomniany dokument. Został on również potwierdzony w Konsulacie Generalnym RP w Londynie⁴³.

8 listopada 1948 r. Kazimierz Korzeniowski zmarł w 11 Wojskowym Szpitalu PRC w Penley (hrabstwo Denbighshire) w wyniku wylewu krwi do mózgu. Pochowany został na cmentarzu w Wrexham (grób nr 10261, sekcja E)⁴⁴.

Sprawa spadku i biurokratyczne zawirowania

Po śmierci Korzeniowskiego sprawa spadkowa była prowadzona przez Public Trustee Office⁴⁵. Na mocy Trading with the Enemy Act⁴⁶ jego majątek nie mógł zostać przekazany rodzinie w Polsce.

40 Polish Resettlement Corps (PRC) – brytyjska formacja (1946–1949) przeznaczona dla żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Zapewniała naukę języka angielskiego, szkolenia zawodowe i pośrednictwo pracy, ułatwiając osiedlenie w Wielkiej Brytanii lub emigrację. Przy ośrodkach PRC działały polskie osiedla i szpitale, m.in. w Penley (Walia).

41 Korzeniowski_11165-Polish_Redacted, k. 16–17.

42 Akt notarialny z Kancelarii John Newton & CO., MHKI/H/2790/4.

43 W zbiorze MHKI/H/2790/1–6 znajduje się także maszynopis projektu pełnomocnictw, jakie Marcin Korzeniowski miał sporządzić i podpisać notarialnie, aby móc otrzymać spadek po ojcu. Dwa dokumenty dotyczące przedmiotów po zmarłym Kazimierz Korzeniowskim pozostałym w szpitalu. Interesującym obiektem w tym zbiorze jest list Hanny do J. C. Borkowskiego z prośbą o zadbanie o pamiątki po byłym mężu.

44 Tamże, k. 19.

45 Public Trustee (Urząd Powiernika Publicznego) – brytyjski organ państwowy, który w czasie II wojny światowej sprawował ustawowy zarząd nad majątkiem osób zmarłych, zaginionych lub niezdolnych do działania. W odniesieniu do żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii urząd ten przejmował i rozliczał spadki, zabezpieczał depozyty oraz przekazywał środki uprawnionym rodzinom.

46 Trading with the Enemy Act (Ustawa o handlu z wrogiem) – brytyjski akt prawny z 1939 r. zakazujący obrotu i przekazywania środków finansowych do krajów nieprzyjacielskich. Umożliwiał zajęcie i zarząd mieniem osób uznanych za „enemy aliens”. W niektórych przypadkach dotyczył również majątku Polaków, do czasu ustalenia ich statusu prawnego.

Interesy jedynego spadkobiercy, którym był syn Kazimierza Korzeniowskiego reprezentował kuzyn – Jan Chryzostom Borkowski, prawnik z londyńskiej kancelarii⁴⁷. Starał się jak najlepiej zabezpieczyć interesy Marcina⁴⁸. Siostra i była żona naciskały na Borkowskiego, aby wy dostał pełną dokumentację medyczną Korzeniowskiego⁴⁹. Szpital odmówił, nie podając powodu. Najbliżsi podejrzewali, że wydarzyło się coś, co przyczyniło się do nagłej śmierci. Motywowali to informacjami, jakie Korzeniowski przysyłał ze szpitala. Na kilka dni przed zgonem Kazimierz Korzeniowski cieszył się na rychłe opuszczenie placówki medycznej⁵⁰. Rodzina dostała informacje księdza, że Korzeniowskiemu zaszkodziły bliżej nieokreślone „kąpiele”. Brak jest jednak o nich jakichkolwiek informacji⁵¹.

Trudności budziło także ustalenie miejsca i wysokości pozostawionych przez niego oszczędności. Korzeniowski planował emigrację do Argentyny, gdzie zamierzał kupić niewielką farmę; rozważał również zakup domu w Anglii⁵².

Śledząc zachowane brudnopisy i protokoły spisów przedmiotów należących do zmarłego⁵³ oprócz drobnych różnic w opisach i ilości, w jednym z nich można odnaleźć damskie ubrania, bieliznę i biżuterię⁵⁴. Na jednej z bransoletek, jak odnotowano, widniał grawerunek „Bronisława”. Pokrywa się to z rodzinną relacją ustną, że podczas pobytu w Kairze Korzeniowski poślubił kobietę o imieniu Bronka. Zachowała się obrączka z tym właśnie grawerunkiem, która jednakże zaginęła w późniejszych latach.

Siostra Kazimierza Korzeniowskiego – Cecylia Taper-Korzeniowska

Siostra Kazimierza nie pozostała w cieniu brata. Sama zapisała ważną kartę w historii Polski.

47 Jan Chryzostom Borkowski – wuj Michała Korzeniowskiego, prawnik pełnomocnik syna Kazimierza Korzeniowskiego, praktykant adwokacki (articled clerk) w kancelarii adwokackiej Arnolda Aarona Finnera, 91 Regent Street, W.1., Londyn.

48 MHKi/H/2794, Dokument z Głównego Rejestru Spadkowego. Oficjalny dokument sądowy, potwierdzający stan prawny zmarłego Kazimierza Korzeniowskiego, jego spadkobiercy i zgromadzonego majątku.

49 Korespondencja. Archiwum Korzeniowskich.

50 List J.C. Borkowskiego do War Office, 10 lutego 1949 r., WBH X.2684, p. 73A.

51 List J.C. Borkowskiego do Michała Korzeniowskiego, 26 marca 1948 r., MHKi/H/2790/3.

52 Korespondencja. Archiwum Korzeniowskich.

53 Dokumenty z Archiwum Korzeniowskich oraz dokumenty z WBH, X.2684, p. 1–174.

54 Zachowały się: ręcznie pisany protokół z czynności Komisji Spadkowej z dn. 18 XI 1948 r. spisane przez pracowników szpitala – majora dr. Albina Schreyera, starszego sierżanta Stanisława Dąbrowskiego oraz kaprała Romana Klimpela. Kolejny spis został sporządzony przez mjr. dr. A. Shreyera (oba spisane w Szpitalu № 11). Kolejny dokument powstał w Magazynie Kwatermistrzostwa Ośrodka Oficerów № 45 w Segford (Wielka Brytania) w dniach 3–7 I 1949 r. Przedmioty należące do zmarłego przysłano Millon Airfield Camp. W komisji zasiadali mjr Piotr Zwierzyński, porucznik Teofil Pawlak oraz podporucznik Klemens Ziółkowski. Osobno sporządzono listę rzeczy wartościowych i pamiątkowych. Rejestr sporządził ręcznie mjr P. Ziółkowski. Wszystkie to obiekty przechowywano w innym mieście (brak danych), WBH X/2684, k. 48–49, 76–77, 82–89, 101–105, 111.

Cecylia przyszła na świat 20 listopada 1900 r. w Warszawie. Według relacji rodzinnych już jako młoda dziewczyna wyróżniała się zimną krwią i opanowaniem. Kiedy Kazimierz został aresztowany za działalność w POW, to właśnie jego siedemnastoletnia wtedy siostra zadbała, by nic nie wpadło w ręce okupanta:

[...] na wiadomość o aresztowaniu przez Niemców mojego brata Kazimierza zrobiłam porządku w jego pokoju i wysłałam pod tylko mnie znanym adresem notatki z kursu podchorążych piechoty, a przede wszystkim trzy karabiny, tak zwane „małpki”, które miały obcięte lufy i do połowy skrócone kolby [...]. Wzorem dziewcząt z powstania styczniowego sypiałam na tym arsenale⁵⁵.

W 1920 r. ukończyła Warszawskie Konserwatorium Muzyczne w klasie fortepianu⁵⁶. Wyszła za mąż za majora Ludwika Tapera⁵⁷. Małżeństwo zamieszkało na warszawskiej Sadybie w willi położonej na terenie oficerskiej kolonii mieszkaniowej przy ul. Morsztyńskiej. Para doczekała się dwóch córek – Teresy (która zmarła we wczesnym dzieciństwie) oraz Anny.

Małżeństwo Cecylii nie trwało długo. Po śmierci męża, kilka lat po ślubie, musiała samodzielnie utrzymać córkę i siebie. Podjęła pracę w Dyrekcji Tramwajów Miejskich. Aby zwiększyć skromne dochody, udzielała również prywatnych lekcji muzyki.

We wrześniu 1939 r., jeszcze przed wkroczeniem Niemców do Warszawy, Cecylia wraz z córką i rodzicami przeprowadziła się do mieszkania przy Alejach Jerozolimskich. W tym czasie mieszkał z nimi także dwunastoletni Marcin – syn Kazimierza. Oblężenie Warszawy było dla rodziny traumatycznym doświadczeniem. Podczas jednego z bombardowań piwnica, która służyła im za schron, została odcięta od świata. Wszyscy uczestnicy zdarzenia przeżyli⁵⁸.

W 1940 r. Cecylia wynajęła swoją willę na Sadybie Tajnym Wojskowym Zakładom Wydawniczym. Dom po dyskretnych pracach budowlanych krył w piwnicy drukarnię Biura i Informacji i Propagandy. W willi Taperów mieściła się „Jedynka” – jedna z tajnych drukarni funkcjonujących w ramach akcji „N”⁵⁹. Drukowano tam ulotki i gazety o charakterze defetystycznym, przeznaczone do

55 *Akcja N. Wspomnienia 1941–1944*, red. H. Auderska, Z. Ziółka, Warszawa 1972, s. 376.

56 Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, brak tytułu, rozdział 26, b.s. Archiwum Korzeniowskich.

57 Dokumenty osobiste Cecylii Taper-Korzeniowskiej. Archiwum Korzeniowskich.

58 Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, brak tytułu, rozdział 26, b.s. Archiwum Korzeniowskich.

59 Akcja „N” – tajna operacja propagandowo-dywerysyjna prowadzona przez Biuro Informacji i Propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej w latach 1941–1944, wymierzona w społeczeństwo niemieckie. Jej celem było osłabienie morale okupanta poprzez kolportaż fałszywych, stylizowanych na niemieckie druków (gazet, ulotek, broszur), szerzących defetyzm, podsycających nieufność wobec władz III Rzeszy i podważających sens dalszej wojny. Akcję uznaje się za jeden z najbardziej rozwiniętych przykładów wojny psychologicznej prowadzonej przez polskie podziemie podczas II wojny światowej, <file:///Users/maggi/Downloads/Akcja-N-wojna-psychologiczna-Armii-Krajowej.pdf> (dostęp: 5 XI 2025 r.).

kolportażu wśród Niemców i volksdeutscheów. Pomimo rewizji i zajęcia willi przez Gestapo na początku 1941 r., drukarnia nie została wówczas odkryta. Wbrew wszelkiej logice i zasadom konspiracji (budynek pozostawał zaplombowany i pod obserwacją), zdecydowano się ją ponownie uruchomić⁶⁰.

Stało się to dzięki niezwyklej odwadze Cecylii, która udała się do siedziby Gestapo przy alei Szucha, domagając się zwrotu willi. Dzięki jej determinacji „Jedynka” rozpoczęła pracę jesienią 1941 r. Tym razem jednak domownicy – Cecylia (ps. Teresa), jej córka Anna (ps. Mała), oraz rodzice Korzeniowskiej, Michał i Julia Korzeniowscy i gosposia Kazimiera Chedel stali się „maską” drukarni, czyli żywą osłoną dla prowadzonej działalności⁶¹.

Przez dwa i pół roku wszyscy żyli w stanie ciągłego zagrożenia, starając się jednocześnie zachowywać pozory codzienności, by nie wzbudzać podejrzeń konfidenta obserwującego dom⁶².

W kwietniu 1944 r., w wyniku zdrady, Gestapo odkryło drukarnię. Cecylia została w porę ostrzeżona, dzięki czemu rodzinie Korzeniowskich udało się uciec.

Cecylia wraz z bliskimi znalazła schronienie u warszawskich przyjaciół, a następnie opuściła stolicę. Rodzina zamieszkała w Urlach na Mazowszu, gdzie w sierpniu 1944 r. zmarł senior rodu – Michał Korzeniowski. Kobiety pozostały tam do końca wojny. Nie miały, dokąd wracać – willa na Sadybie spłonęła podczas powstania warszawskiego (obecnie w jej miejscu stoi zupełnie inny budynek)⁶³.

Po wojnie przeniosły się do Łodzi. Cecylia podjęła pracę w Zarządzie Przemysłu Skórzanego, a Anna mogła wznowić przerwana edukację. W styczniu 1948 r. zmarła Julia Korzeniowska. Niedługo później Cecylia wyprowadziła się do Warszawy, gdzie znalazła zatrudnienie w RSW „Ruch” i zamieszkała w przydzielonym pokoju przy ul. Nowogrodzkiej. Anna wyszła za mąż za przedwojennego profesora gimnazjum i przeprowadziła się do Włocławka⁶⁴.

Wiele lat po zakończeniu wojny, gdy można już było otwarcie mówić o akowskiej przeszłości, Cecylia Taper-Korzeniowska została mianowana na stopień porucznika. Uhonorowano ją następującymi odznaczeniami: Krzyżem Armii Krajowej, trzykrotnie Medalem Wojska, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 oraz Medalem za Warszawę 1939–1945⁶⁵.

Nie zapomniano również o Annie Korzeniowskiej, którą odznaczono Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Partyzanckim, Medalem za Warszawę 1939–1945, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 oraz Odznaką Grunwaldu (*Odznaka Grunwaldzka*)⁶⁶.

60 *Akcja N. Wspomnienia 1941–1944...*, s. 385.

61 Tamże, s. 368–372, 376–378.

62 Tamże, s. 398–409.

63 Tamże, s. 422, 425.

64 Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, brak tytułu, rozdział 26, b.s. Archiwum Korzeniowskich

65 Tamże.

66 Tamże.

Zakończenie

Biografia majora Kazimierza Feliksa Korzeniowskiego i dzieje jego rodziny to przykład losów polskiego oficera i inteligenta uwikłanego w dramatyczne wydarzenia XX w. Jego życie – od POW i wojny 1920 r., przez służbę w II RP, kampanię wrześniową, Tobruk, Monte Cassino, aż po emigrację – stanowi zwierciadło całego pokolenia. Historia Cecylii Taper-Korzeniowskiej ukazuje równoległy wysiłek kobiet w walce o niepodległość. Przekazane do Muzeum Historii Kielc obiekty pozwalają dziś nie tylko odtworzyć choć częściowo ich losy, ale także ukazać dramat i wielkość całej rodziny Korzeniowskich. Wiele wątków pozostaje jednak otwartych i wymaga dalszych badań archiwalnych, przede wszystkim w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, gdzie znajdują się materiały dotyczące Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia oraz dokumentacja jednostek medycznych. Kwerenda w tych instytucjach może pozwolić na pełniejszą rekonstrukcję biografii.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Wojskowe Biuro Historyczne

Akta osobowe/korespondencja dot. K.F. Korzeniowskiego, WBH, X/2684

List J.C. Borkowskiego do War Office, 10 II 1949, WBH, X/2684

List J.C. Borkowskiego do Michała Korzeniowskiego, 26 III 1948, WBH, X/2684

WBH, Centralna Kartoteka Agentów Oddziału II Szt. Gł., kartoteka AP 1769_89_2488

Ministry of Defence (UK), Army Personnel Centre

Ministry of Defence (UK), Army Personnel Centre – Disclosures 5 (Polish) [APC Polish Enquiries], *Korzeniowski_11165-Polish_Redacted*, Zeszyt ewidencji służby wojskowej mjr. Kazimierza Korzeniowskiego

Archiwum Rodzinne Michała i Teresy Korzeniowskich

Maszynopis życiorysu Kazimierza Korzeniowskiego, b.d.

Maszynopis monografii rodziny Korzeniowskich, bez tytułu, b.d.

Listy K.F. Korzeniowskiego i H. Besiekierskiej, 1919–1930

Korespondencja, 1919–1939

Dokumenty osobiste Cecylii Taper-Korzeniowskiej

Muzeum Historii Kielc

Zbiór kart pocztowych, MHKi/Pom/291

Fotografia: Kazimierz Korzeniowski w POW, 1917–1918, MHKi/H/2765

Wypis postanowienia rozwodowego z tłumaczeniem i poświadczeniem notarialnym, John Newton & Co., 16 VI 1948, MHKi/H/2799

Akt notarialny (darowizna), John Newton & Co., MHKi/H/2790/4
Zbiór dokumentów spadkowych MHKi/H/2790/1–6
Karta z dziennika zajęć (Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy, 13–19 I 1936), MHKi/Pom/287

Opracowania

Auderska H., Ziółka Z. (red.), *Akcja „N”*. *Wspomnienia 1941–1944*, Warszawa 1972.
Krasowski K., „*Próby unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w II Rzeczypospolitej*”, „*Kwartalnik Prawa Prywatnego*” 1994, z. 3.
Lewinówna Z., *Szkoła im. Mikołaja Reja w Warszawie 1906–1939*, Warszawa 1970.
Mercik W., *Próby zorganizowania oddziałów polskich na Bałkanach (relacja osobista, z wprowadzeniem G. Mazura)*, „*Zeszyty Historyczne*”, nr 139, Paryż 2002.
Osiecki J., Wyrzycki S., *4 Pułk Piechoty Legionów*, Kielce 2007.
Rezler M., *Drogi do Francji. Ewakuacja żołnierzy polskich z krajów bałkańskich 1939–1940*, Poznań 2008.
Rostworowski E. (red.), *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968–1969.

Internet

M. Jelinek, *Małżeństwo i rozwód w tradycji Kościoła ewangelicko-reformowanego – cz. 5*, <https://mateuszjelinek.pl/2022/10/05/malzenstwo-i-rozwod-w-tradycji-kosciola-ewangelicko-reformowanego-cz-5>
Zarys historii wojennej 23-go Pułku Piechoty, oprac. S. Witkowski, Warszawa 1928, www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/398536/edition/309805/content

O autorce:

Magdalena Lang-Trela – historyczka, nauczycielka, edukatorka i muzealniczka związana z Muzeum Historii Kielc, gdzie kieruje Działem Edukacji i Promocji. Specjalizuje się w popularyzacji historii regionalnej, nowoczesnej edukacji muzealnej i komunikacji kulturowej. Absolwentka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Łączy rzetelność badaczki z pasją popularyzatorki – buduje nowoczesny model muzealnictwa, w którym historia staje się żywym doświadczeniem.
e-mail: lang.trela@mhki.kielce.eu

Magdalena Lang-Trela (Kielce History Museum)**Kazimierz Feliks Korzeniowski (1898-1948): Biographical Threads in the Family Legacy Kept in the Collections of the Kielce History Museum**

The biography of Major Kazimierz Feliks Korzeniowski (1902–1982), spanning his activities in the Polish Military Organization and participation in the Polish-Bolshevik War, through his service in the Polish Army of the Second Republic, the September Campaign, and battles at Tobruk and Monte Cassino, to his emigration to the United Kingdom, reflects the fate of many soldiers of the 2nd Polish Corps. In parallel, the history of his sister, Cecylia Taper-Korzeniowska, demonstrates the role of women in the fight for independence. The family memorabilia donated to the Kielce History Museum allow for a partial reconstruction of these biographies.

Keywords: Kazimierz Feliks Korzeniowski, Cecylia Taper-Korzeniowska, Polish Armed Forces in the West, Polish Corps for Reconstruction and Deployment, 2nd Polish Corps, Monte Cassino, Tobruk, emigration, Kielce History Museum.